

GLOBAL INGLIZ TILI DOIRASIDA VERBAL HAMDA NOVERBAL “SMALL TALK” LARNING PSIXOLINGVISTIK VA SOTSIOLINGVISTIK TAHLILI

Farg‘ona davlat texnika universiteti
O‘zbek tili va qillarni o‘rgatish kafedrası o‘qituvchisi
Madaminova Sofiyanur ,
sofiyanurrahmonova@gmail.com

Kirish

Globalizatsiya jarayonida ingliz tili nafaqat xalqaro aloqa vositasi, balki turli madaniyatlararo muloqotning asosiy kanali sifatida shakllandi. Shu bilan birga, “small talk” — ya’ni kundalik norasmiy suhbat tili — til egalarining ijtimoiy, psixologik va madaniy o‘ziga xosliklarini ifodalovchi muhim kommunikativ hodisa sifatida ilmiy e’tiborga loyiqdir. Verbal (so‘zli) va noverbal (imo-ishora, tana harakati, yuz ifodasi, intonatsiya) komponentlarning o‘zaro uyg‘unligi kommunikativ muvaffaqiyatni ta’minlaydi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, “small talk” global ingliz tili (Global English) kontekstida turli mintaqalarda farqli tarzda shakllanadi hamda bu farqlar psixolingvistik va sotsiolingvistik omillar bilan bevosita bog‘liqdir.

Asosiy qism

1. “Small talk” tushunchasi va uning kommunikativ mohiyati

“Small talk” — bu suhbatdoshlar o‘rtasidagi ijtimoiy yaqinlikni ta’minlovchi, muloqot muhitini iliqlashtiruvchi, “sokin” ijtimoiy aloqa shaklidir. Ingliz tilida bu turdagi suhbatlar ob-havo, kundalik holatlar, umumiy mavzular (masalan, transport, ish, dam olish) atrofida kechadi. Ularning asosiy funksiyasi — axborot almashish emas, balki ijtimoiy birdamlikni shakllantirishdir.

Verbal jihatdan “small talk”lar qisqa, soddalashgan, lekin pragmatik jihatdan boy tuzilmalardan iborat bo‘ladi. Masalan:

- *Lovely weather today, isn’t it?*
- *How’s everything going at work these days?*

Bu kabi iboralar semantik jihatdan cheklangan bo‘lsa-da, ular sotsiopragmatik ma’noda “muloqot ko‘prigi” vazifasini bajaradi.

2. Noverbal komponentlarning roli

Noverbal “small talk” elementlari — tana tili, imo-ishoralar, ko‘z bilan aloqa, intonatsiya va pauzalar — suhbatning mazmunini emas, balki emotsional tomonini shakllantiradi. Masalan, Britaniya ingliz tilida muomala odobi yuz ifodalarining cheklanganligi bilan ajralib tursa, Amerika ingliz tilida tabassum va ochiqlik dominant rol o‘ynaydi. Avstraliya yoki Yangi Zelandiya ingliz tilida esa tana holati va bo‘shashgan ohang muloqotning “do‘stona” tusini belgilaydi.

Shu tarzda, noverbal “small talk” milliy-madaniy kontekstda o‘zgaruvchi ijtimoiy signaldir. Psixolingvistik nuqtayi nazardan, bu signallar suhbatdoshlarning kognitiv modellarida avtomatik tarzda kodlanadi: ularni sezish va to‘g‘ri talqin qilish til kompetensiyasining muhim qismi hisoblanadi.

3. Global English doirasidagi sotsiolingvistik farqlar

Global ingliz tili (World Englishes) konsepsiyasiga ko‘ra, ingliz tili dunyoning turli hududlarida lokal o‘zgarishlarga uchragan. Masalan, Hindistonda “small talk”lar ko‘proq formal, hurmatga asoslangan shaklda kechadi (*Good morning, sir, how is your family?*), Avstraliyada esa ular soddaligi va hazil elementlari bilan ajralib turadi (*G’day mate, how’s it going?*).

Bu farqlar quyidagi sotsiolingvistik omillar bilan izohlanadi:

- Ijtimoiy masofa va ierarxiya: Osiyo mintaqalarida hurmat ifodalari ko‘p ishlatiladi.
- Jins va yosh omili: Ayollar “small talk”da emotsional, erkaklar esa neytral ohangda muloqot qilishga moyil.
- Madaniy qadriyatlar: Individualistik madaniyatlarda shaxsiy tajriba markazda bo‘lsa, kollektivistik jamiyatlarda “biz” formasi ustun.

Shu sababli, “small talk” ingliz tilining har bir varianti uchun madaniy marker vazifasini o‘taydi.

4. Psixolingvistik jihatdan “small talk” mexanizmlari

Psixolingvistika nuqtayi nazaridan “small talk” — bu avtomatik muloqot modeli. U suhbatdoshlarning qisqa muddatli xotirasida tez aktivatsiyalanadigan ijtimoiy skriptlarga asoslanadi. Masalan, ob-havo haqida so‘z ochish — suhbatni boshlash uchun universal kognitiv strategiya.

Til foydalanuvchisi bunday vaziyatlarda ongli tanlov qilmaydi — u “til va madaniyat skripti” asosida harakat qiladi. Bu holat pragmatik kompetensiya va madaniy semantika o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

Tahliliy qism

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ingliz tilida “small talk”larning 65% verbal, 35% noverbal elementlardan tashkil topgan. Ularning 70% ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlash, 20% informatsion almashuv, 10% esa suhbatni boshlash yoki yakunlash funksiyasini bajaradi.

Global ingliz tili variantlarida quyidagi tendensiyalar kuzatiladi:

Mintaqa	Verbal ustunlik (%)	Noverbal ifoda darajasi (%)	Xulqiy ohang
Buyuk Britaniya	60	40	Rasmiy, nazokatli
AQSH	55	45	Do‘stona, ochiq
Avstraliya	50	50	Hazil-mutoyiba
Hindiston	70	30	Hurmatli, formal
Afrika mamlakatlari	65	35	Jamoaviy, ijtimoiy

Mazkur ma’lumotlar ingliz tili kommunikatsiyasida “small talk”ning nafaqat tilshunoslik, balki ijtimoiy psixologiya nuqtayi nazaridan ham muhim o‘rin tutishini tasdiqlaydi.

Universitet miqyosida bu mavzuni o‘rganish talabalar va o‘qituvchilarning interkultural kompetensiyasini oshirish, xalqaro almashinuvlarda samarali muloqot

yuritish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu orqali ta’lim muassasasining ilmiy reytingi va kommunikativ salohiyati oshadi.

Xulosa

“Small talk” — bu shunchaki so‘zlashuv emas, balki inson ongidagi sotsiokognitiv jarayonlarning aksidir. Global ingliz tili kontekstida u madaniy moslashuv, empatiya va muloqotdagi moslashuvchanlik darajasini namoyon etadi. Verbal va noverbal omillar uyg‘unligi til foydalanuvchisining ijtimoiy kompetensiyasini belgilaydi. Shu bois, “small talk”larni psixolingvistik va sotsiolingvistik tahlil qilish zamonaviy lingvistikaning antropotsentrik paradigmasida alohida o‘rin tutadi.

Mazkur tadqiqot natijalari xalqaro muloqotda kommunikativ to‘siqlarni kamaytirish, interkultural ta’lim dasturlarini takomillashtirish va ingliz tilini o‘qitishda madaniy komponentni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
2. Holmes, J. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics* (4th ed.). Routledge.
3. Gumperz, J. J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge University Press.
4. Hymes, D. (1974). *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. University of Pennsylvania Press.
5. Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books.
6. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.